

De vogeltrek over en door de Straat van Gibraltar

Wim Loo de

Inleiding

Wie voor het eerst naar de grote concentratiepunten van vogeltrek in Zuid-Zweden of bij Istanbul gaat, heeft aan een globale aanwijzing en een kaart genoeg. De waarnemingspunten liggen vast en zijn gemakkelijk te vinden. Bovendien zijn er in de trektijd als een duidelijk baken altijd wel telescopen met vogelaars te zien. Voor de trek in Zuid-Spanje is dat minder duidelijk. Velen denken dat daar de herstrek alleen te zien is hoog op de Rots van Gibraltar. Dat is een taai misverstand en het kan een flinke teleurstelling opleveren. Bij oostenwind (gemiddeld de helft van de tijd!) is er bij deze Engelse nederzetting geen trek te zien. Ook bij westenwinden, als er wel veel vogels over Gibraltar vliegen, is deze drukke stad eigenlijk geen voorkeurplaats voor vogelaars. Bovendien zijn de hotels er duur en is kamperen verboden. Op Spaans grondgebied verblijven is goedkoper en rustiger. Maar het dagelijks moeten passeren van de grens met Gibraltar vraagt dan veel tijd en geduld. Daarom is een verblijf bij Tarifa met veel hotels en een keur aan kampeerterreinen een betere keus. Dáár, langs de Spaanse kant van de Straat van Gibraltar, is bij oosten- en westenwind volop trek te zien.

Toch is het dan nog niet duidelijk waar de beste plek voor waarnemingen is. Een massale concentratie van vogelaars is er meestal niet en bovendien zijn er al naar gelang van onder andere de sterkte en de richting van de wind, verscheidene goede observatiepunten.

Dit artikel geeft op basis van literatuur en eigen ervaringen aanwijzingen voor de bezoeker die de massale vogeltrek over en door de Straat van Gibraltar wil meemaken.

De Straat is meer dan de Rots

Tussen Europa en Afrika ligt een smalle onderbreking: de Straat van Gibraltar. Van Punta de Europa (Europa Point), de zuidelijke punt van het schiereiland Gibraltar, tot Tarifa in Spanje is de Straat 27 km lang. Het smalste deel tussen de beide werelddelen is 14 km bij Tarifa, het breedst is de Straat bij Gibraltar, waar de afstand tot Marokko 25 km bedraagt.

Zoals overal elders steken vogels de zee over langs de kortste weg. Uit dat oogpunt is het

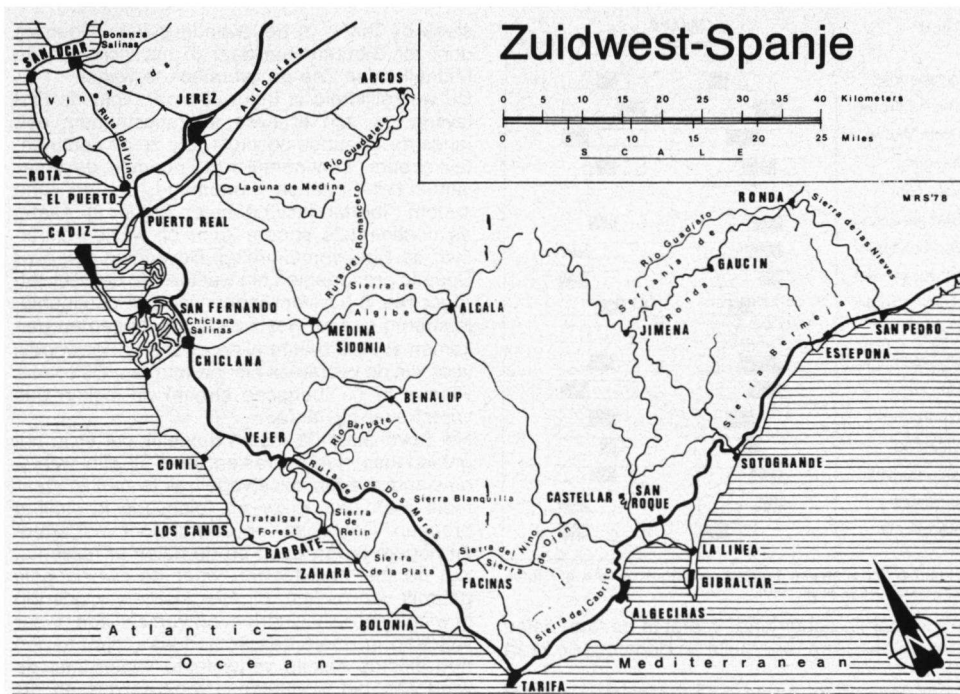
vreemd, dat juist Gibraltar de beste plek zou zijn om trek te zien. De beide kustlijnen komen samen in de meest zuidelijke punt van Europa bij Tarifa. Dáár is dus ook de meeste trek te verwachten, vooral van de zogenaamde zweefvliegers, die gebruik maken van de opstijgende luchtstromen (thermie) boven land.

Toch heeft Gibraltar de naam de beste plaats te zijn voor vogelaars. Dat komt door de Engelsen die daar wonen. Die zijn al in de vorige eeuw gekomen met een volledige beschrijving van de vo-

Uitzicht over de Baai van Algeciras met op de achtergrond de Rots.

Foto: Wim Loo de.

gels langs de Straat van Gibraltar (Irby 1875 en 1895). Uiteraard lag daarbij het accent op Gibraltar zelf.

Geheel Engels georiënteerd is ook het artikel in Het Vogeljaar over de vogeltrek bij Gibraltar (Finlayson 1977). Hij schrijft over 'zweefvogels die in groten getale de Straat van Gibraltar oversteken wanneer de wind uit het westen waait'. Wat er gebeurt bij oostenwind wordt er niet bij gezegd en als vanzelfsprekend wordt de Straat van Gibraltar beperkt tot de Engelse nederzetting op de Rots. Wegens de taal waarin het is geschreven, kreeg ook het boekje 'The Birds of Gibraltar' (Cortés et al 1980) veel bekendheid. Ook hierin wordt weer alleen verteld waar op de Rots zelf de beste plek is voor trekwaarnemingen aan (stoot)vogels. De Engelsen zijn blijkbaar zo onder de indruk geweest van wat er op hun Rots overvloedig, dat ze geen oog hadden voor de massa's vogels die op Spaans grondgebied oversteken. Ook het Engelse excursiegidsje voor Zuidwest-Spanje rept met geen woord over de trek van Ooievaars en stootvogels bij Tarifa, zelfs niet in de derde druk (Shepherd 1981).

Toch is er dan al het belangrijke Spaanse boek over de trek van zweefvogels (Bernis 1980). Daarin wordt uitvoerig verslag gedaan over de systematische trekellingen van zweefvogels in de jaren zeventig. Later komen daar dan - ook van Spaanse zijde - de zangvogels bij (Telleria 1981). Buiten Spanje hebben deze publikaties weinig lezers gekregen. Zeker de eerste is, ook voor wie Spaans kan lezen, moeilijk toegankelijk door een overvloed aan details.

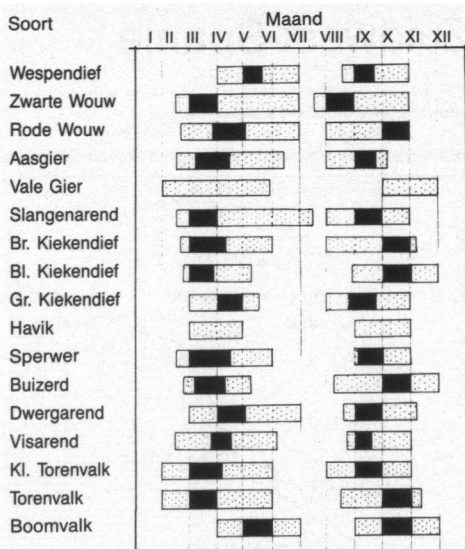
Een uitkomst is de speciale uitgave van 'Alectoris', het tijdschrift van de ornithologen van Gibraltar (Finlayson & Cortés 1987). De auteurs bezien

hierin de wereld ruimer en behandelen de vogels van het gehele (Europese) gebied langs de Straat. Het is een uitstekend excursiegidsje voor het ruime kustgebied van dit deel van Spanje (kaart 1).

Zweefvogels over de Straat: hoe en waar?

Van ongeveer half juli tot eind oktober trekken er zo'n 200.000 stootvogels over de Straat van Gibraltar naar Afrika. Vrijwel de gehele populatie uit West-Europa van Wespendif, Zwarte Wouw, Slangenarend, Dwergarend en Aasgier steekt hier over. Enige getallen. De meest algemene soort is de Wespendif (± 65.000), dan volgt de Zwarte Wouw (± 40.000), de Slangenarend met 4000 exemplaren, de Dwergarend (± 2500), de Aasgier (± 1500) en de Grauwe Kiekendief (± 1300). Het is helaas niet mogelijk de pieken voor elke soort in een verblijf van één à twee weken mee te maken. Voor de Zwarte Wouw is half augustus de beste tijd en Rode Vrouwen komen vooral in oktober door. Maar in het algemeen is de maand september een goede periode om veel stootvogels te zien. Zie figuur 1, waar ook de niet-zwevers onder de stootvogels zijn vermeld. En dan nog de Ooievaars! Die zijn de vroegste. Al in de derde week van juli vliegen die naar Afrika. De top ligt in de eerste helft van augustus en tot het einde van die maand komen er nog Ooievaars over. Totaal zo'n 45.000 exemplaren. Uiteraard zijn dit gemiddelden. Wij zagen er bij Tarifa op 15 september 1989 nog 23 overvliegen. Voor Zwarte Ooievaars is september de topmaand, maar wel in veel lagere aantallen: 200 à 300 exemplaren.

Als het weer voor de oversteek ongunstig is, pleisteren de Ooievaars voor één nacht of langer

Figuur 1. Perioden van doortrek van stootvogels over Gibraltar (naar: Cortés et al 1980).

in het nabije achterland, vooral in de lage delen tussen de Sierra Blanquilla en Benalup (zie kaart 1).

Voor deze grote vogels is de Straat van Gibraltar een gevaarlijke hindernis. Het is een bijzonder minder gat tussen de gebergten van Marokko en die van Zuid-Spanje, waar de wind veelal dwars op de trekroute staat. Tijdens de herfsttrek is er maar 8% van de tijd weinig of geen wind. Meestal - 50% - waait het hard uit het oosten of uit het westen (42%). In het eerste geval nemen de zweefvliegers de meest westelijke, korte over-

steek bij Tarifa. In het tweede geval vliegen ze door tot Gibraltar om daar in het zicht van de Middellandse Zee de oversteek te wagen.

De werkelijkheid is ingewikkelder. Volgens Finlayson c.s. zijn er twee migratiestromen: een langs de Spaanse oostkust, die ze de continentale stroom ('continental flow') noemen, de ander vanuit het Spaanse binnenland, de Iberische stroom ('Iberian flow') geheten (figuur 2). Alleen de continentale stroom komt bij westenwinden over de Rots van Gibraltar. Bovendien ook over Spaans grondgebied ten westen van de Baai van Algeciras. Bij oostenwinden wordt de continentale stroom geheel westwaarts afgebogen en dan komen er bij Gibraltar alleen wat angstige vogels voor, die de oversteek niet aandurven. Ooievaars vliegen in de Iberische stroom en steken dus vooral over bij Tarifa.

Het bovenstaande maakt duidelijk dat er in het gebied tussen Algeciras en Tarifa bij 'alle' weersomstandigheden zweefvogeltrek te zien is. Waar moet men dan kijker en telescoop in stelling brengen? Dat is niet eenvoudig. Door veel lagere en hogere beruggen en de dalen er tussenin, zijn de thermiekstromen waar de zweefvogels gebruik van maken, bij elke kleine verandering in windkracht en windrichting verschillend. Waar vandaag massale trek te zien was, zijn morgen nog slechts enkele vertwijfelde vogels met de wind aan het worstelen. Proberen dus en als men langer blijft ontstaat er enige ervaring. Goede observatiepunten zijn de landengte op de uitstekende punt bij Tarifa en de vuilnisbelt langs de grote weg van Tarifa naar Algeciras. Deze is te herkennen aan de rook en daardoor geen prettig oord.

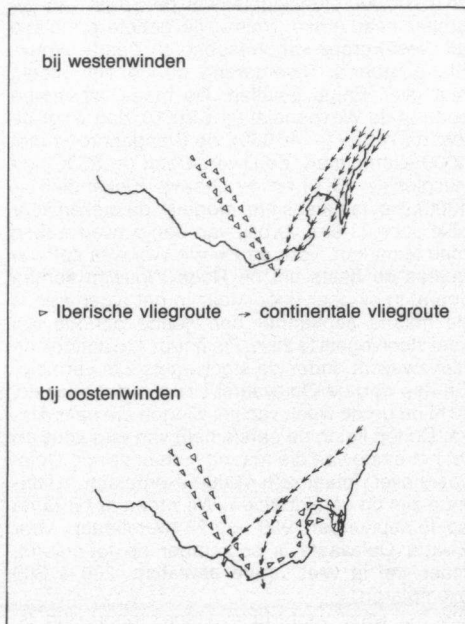
Iets verder is een scherp linksafslaande verharde weg. Er boven is op een heuvel een gebouw met radiomasten te zien. Daar is ook een gunstig observatiepunt. Nog verder langs de hoofdweg is rechts de Mirador (uitzichtspunt) met parkeerplaats een goede plek.

Voor de trek bij Algeciras is Algorobbo een goede plaats. Het is te bereiken door voorbij El Pelayo - een gehucht langs de grote weg naar Algeciras - bij een groot bord waarop een Lancia-garage in de stad is aangekondigd, links omhoog te rijden over een verharde weg. Bij een witte boerderij rechtsaf (kan niet anders). Het weggetje eindigt bij een kleine hoogspanningsmast. Daar is er goed zicht over de Baai van Algeciras en op de Rots.

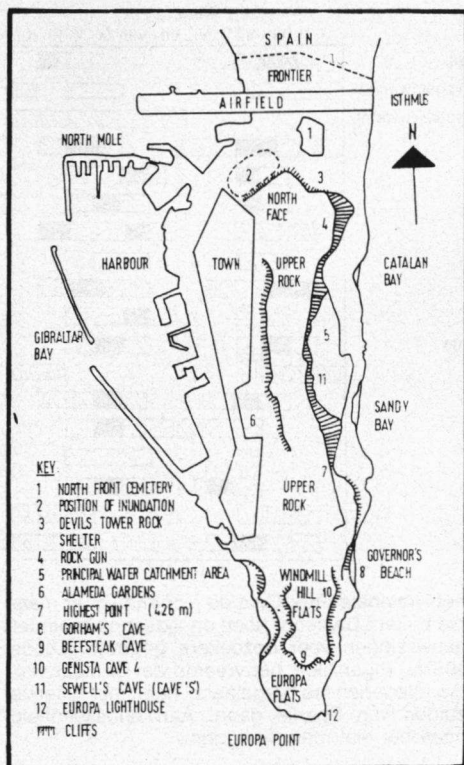
Wie ook in Gibraltar trek wil zien, moet op de Upper Rock zijn. Veel trappen op, maar met een kabelbaantje kan het ook (zie kaart 2). Vragen is daar voor de meeste Nederlanders eenvoudiger dan in Spanje.

Zeevogels dóór de Straat: hoe en waar?

Voor de scheepvaart én voor zeevogels is de Straat van Gibraltar de verbinding tussen de Atlantische Oceaan en de Middellandse Zee. De Engelsen hebben hier al in 1704 de consequentie uit getrokken door het strategisch belangrijke Gibraltar te bezetten en er sindsdien een militair steunpunt te handhaven. Zeevogels hebben ongetwijfeld veel eerder van de doorgang geprofi-

Figuur 2. Zuidwaarts gerichte trek.

Kaart 2. Overzichtskaartje van de Rots van Gibraltar (naar Cortés et al 1980).

teerd, maar pas sinds 1980 is duidelijk dat het om grote aantallen gaat (Telleria 1980). Meer dan 100.000 Kuhls Pijlstormvogels gaan in de herfst de Atlantische Oceaan op. In de zelfde tijd is er een tegengestelde stroom van trekkende zeevogels naar de Middellandse Zee toe: Jan van Genten (8 à 10.000), Grote Jagers, Kleine Jagers en grote aantallen Grote Sterns. Zie figuur 3, waar ook de voorjaars trek is aangegeven. Om deze zeetrek te zien is Punta de Europa (Europa Point) op Gibraltar een goede plaats en in Spanje Punta de Carnero. Dat punt is te bereiken via een smalle asfaltweg die langs de westkust van de Baai van Algeciras loopt. Men komt dan bij een restaurant van de zelfde naam met een parkeerplaats. Daar vliegen ze langs, de zeevogels.

Er is nog veel meer

Eigenlijk is het bovenstaande een eenzijdig verhaal. Er is óók massale trek van zangvogels. En bijna het gehele jaar door is er vogeltrek door en over de Straat van Gibraltar. De voorjaars trek begint al met de trek van zeevogels in november en duurt voor de stoot- en zangvogels tot in juni. De najaars trek begint in juli en loopt voor zang- en zeevogels door tot in midden november. Spectaculair zijn hierbij de Bijeneters, waar een maximaal dagtotaal van 3829 exemplaren van bekend is en waarvan er zo'n 34.000 per seizoen overtrekken. De top ligt in de tweede helft van augustus. Ook de broedvogelbevolking is in dit deel van Zuid-Spanje heel rijk en voor West-Europeanen bijzonder.

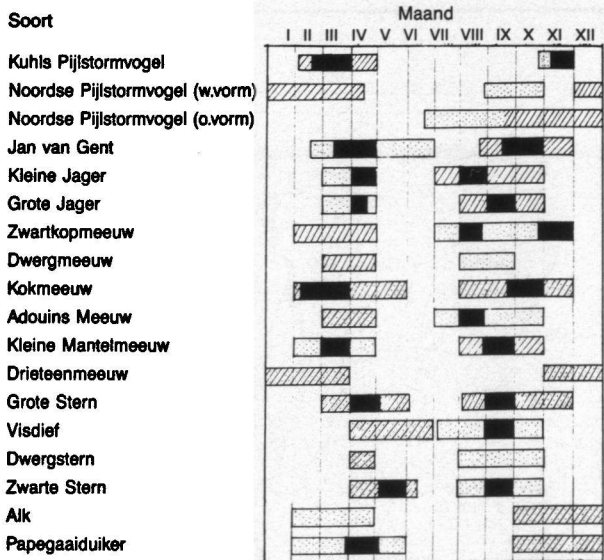
Er komen bijvoorbeeld Havik-, Steen-, Dwerg- en Slangenarend als broedvogel voor. Kleine Trap,

Voor scheepvaart en zeevogels is de Straat van Gibraltar de verbinding tussen Atlantische Oceaan en Middellandse Zee.

Foto: Wim Looide.

Figuur 3. Perioden van doortrek van zeevogels bij Gibraltar (naar Cortés et al 1980).

Kleine Torenvalk en Moorse Nachtzwaluw nestelen ook in dit deel van Spanje. De Barbarijse Patrijs leeft in Europa alleen in Gibraltar, evenals trouwens de Barbarijse Aap of Magot (Loo de 1987). Ook moerasgebieden en zoute meren zijn er in het beschreven gebied. Men leze Finlayson & Cortés, die nadere aanwijzingen geven. En de beroemde delta van de Guadalquivir, met

het Nationale Park Coto de Doñana ligt er maar net buiten. Daarvoor heeft dit tijdschrift al eerder aanwijzingen voor bezoekers gegeven (Loo de 1987a). Eigenlijk is het vreemd dat er maar weinig Nederlandse vogelaars naar het uiterste zuiden van Spanje gaan. Aan onbekendheid hoeft het niet meer te liggen.

■ W. Loo de, Kievitlaan 31, 3738 EP Maartensdijk.

LITTERATUUR:

- Bernis, K. (1980): La migración de las Aves en El Estrecho de Gibraltar. Volumen 1 *Aves Planeadoras*. Universidad Complutense de Madrid.
- Cortés, J.E. et al (1980): The Birds of Gibraltar. Gibraltar Bookshop, Gibraltar.
- Finlayson, J.C. (1977): Overzicht van de vogeltrek bij Gibraltar. Het Vogeljaar 25 : 171-175.
- Finlayson, J.C. & J.E. Cortés (1987): The Birds of the Strait of Gibraltar. Its waters and northern shore. *Alectoris* no. 6, special issue. The Gibraltar Ornithological & Natural History Society (Gibraltar Museum, Bomb House Lane).
- Irby, L.H. (1875, 1895): The ornithology of the Straits of Gibraltar, London.
- Loo de, W. (1987): Gibraltar, apen op een strategisch punt. De Vacature nummer 9 : 5-6; nummer 10: 5-6. Thieme, Zutphen.
- Loo de, W. (1987a): Suggesties voor bezoekers aan het Nationale Park Coto de Doñana. Het Vogeljaar 35 : 340-341.
- Shepherd, M. (1981): Let's Look at South West Spain. An ornithologist's Guide. (zie voor aanschaf literatuuroppgave bij Loo de 1987a).
- Tellería, J.L. (1980): Autumn migration of Cory's Shearwater through the Straits of Gibraltar. *Bird Study* 27 : 21-26.
- Tellería, J.L. (1981): La migración de las Aves en El Estrecho de Gibraltar. Volumen 2. Universidad Complutense de Madrid.

Bulgaarse vogelbeschermingsorganisatie opgericht

Op 3 juni 1988 werd de Bulgaarse Vereniging tot Bescherming van Vogels (Bulgarsko Druzhestvo za Zashhita na Pticitse - BDZP) opgericht. De organisatie moet worden beschouwd als een vervolg op de Vereniging tot Bescherming van de Bulgaarse Natuur, die van 1928 tot 1949 bestond. Aan de nieuwe organisatie zijn ongeveer tweehonderd beroeps- en amateurornithologen verbonden. Het hoofddoel van de nieuwe organisatie is het behoud, het herstel en de verbetering in de ruimtestin van het woord van de Bulgaarse avi-

fauna en door verbreiding van de kennis over vogels en natuurbescherming in het algemeen bij te dragen. Men wil zich ook bezighouden met herintroductie van uitgestorven vogelsoorten. Het ligt in de bedoeling binnenkort een vogelgids te laten verschijnen over de vogels van het Balkanschiereiland met tekst van S. Simeonov en illustraties van G. Pchelarov in een Bulgaarse en Engelstalige editie. Het embleem van de vereniging stelt een Aasgier voor. Voorzitter is St. N.S. Tanja Michev.

Het adres van de vereniging is: Bulgarsko Druzhestvo za Zashhita na Pticitse (BDZP), Dragan Cankov 8, BG 1421 Sofia, Bulgarije.